

Bolu Atasözleri Üzerine Bir Kaynak: *ATASÖZLERİ VE SÖZ ÇALIMLARI*

Nail Tan

- Cumhuriyet'in ilk on beş yılında -Atatürk Dönemi'nde- önemli ölçüde, Ziya Gökalp'ın *Türkçülüğün Esasları* ve *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* eserlerinde ortaya koyduğu görüşler doğrultusunda kelime, atasözü, deyim, dua, beddua, bilmece, mâni, masal, halk hikâyesi ve türkü derlemelerine büyük önem verildiği görülmüştür. Başta Maarif Vekâleti (MEB) olmak üzere İstanbul Dârülfünûnu / Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul Belediye Konservatuarı, Türk Halk Bilgisi Derneği ve Türk Ocakları, 1923-1932 yılları arasında yararlı çalışmalarda bulunmuşlardır. 1932 yılında Türk Ocaklarının yerine Halkevleri teşkilatının kurulması ve Türk Halk Bilgisi Derneğinin de bu teşkilata devri ayrıca TDK'nin (1932), DTCF'nin (1935) ve Ankara Devlet Konservatuarının (1936) devreye girmesiyle derlemeler ileri bir boyuta taşınmıştır.

1923-1938 yılları arasında halktan derleme yoluyla ortaya konulmuş müstakil atasözü ve deyim sözlükleri içinde ilk akla gelenler şunlardır:

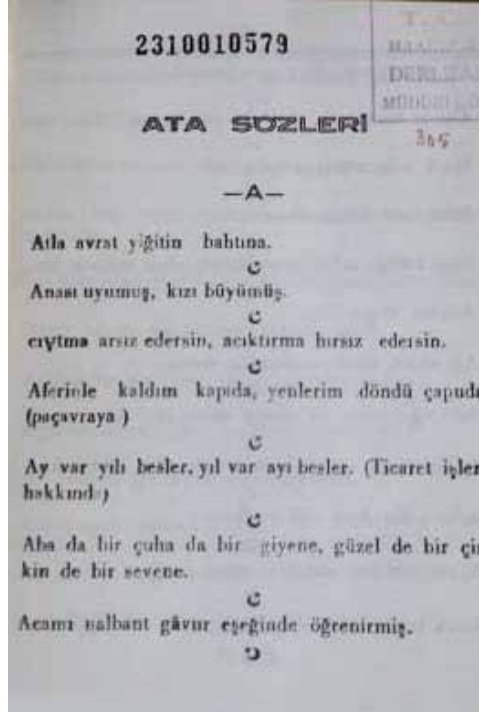
Gümülcineli Esad (İleri), *Türk Dilinde Kinâyât*, İzmir 1340/1924, 26 s.

Gümülcineli Esad (İleri), *Türk Dilinde Darb-ı Meseller*, İzmir 1341/1925, 36 s.; 2.bs. İzmir 1932, 50 s.

Haşim Veli, *Atalar Sözü*, İstanbul 1342/1926, 55 s.

M. Agâh, *Ataların Dilinden*, İstanbul 1928, 40 s.

Hasan Lütfi - Muzaffer Lütfi, *Türk Atalar Sözü*, İstanbul 1928, 68 s.

Ahmet Rıza, *Türk Atalar Sözü*, Çankırı 1933, 102 s.

Demir Alp, *Türk Darbimeselleri Yahut Atalar Sözü*, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul 1933, 200 s.

Agâh, *Hayat Düşünceleri ve Atalar Sözü*, Aydın 1934, 76 s.

Mehmet Halit (Bayrı), *İstanbul Argosu ve Halk Tâbirleri*, İstanbul 1934, 210 s.

Pertev Sungur, *Diyarbakır Halkiyatından Maya, Horyat ve Ata Sözlere*, Diyarbakır Halkevi Yayınları: 1, Diyarbakır 1935, 118 s.

Sabur Şahin, *Atalar Sözü*, Balıkesir Halkevi Yayınları:7, Balıkesir 1936, 128 s..

Bu kitaplardan sonra Bolu Halkevinin, kapağında İ. Aytöre'nin toplayan olarak görüldüğü ele alacağımız yayını ortaya konuluyor:

İ. Aytöre, *Atasözleri ve Söz Çalımları*, Bolu Vilayet Mat., Bolu Halkevi Dil Tarih ve Edebiyat Şubesi Yayını: 6, Bolu 1938, 31 s.

Öncelikle kitaptaki sözlerin derleyicisi İ. Aytöre hakkında genel ağda yaptığımız taramayla bilgi edinmek istedik. Herhangi bir sonuç alamayınca

Abant İzzet Baysal Üniversitesinde görevli Bolulu öğretim üyelerine başvurduk. Ne yazık ki bu şahsın kimliğini aydınlatamadık. Bolu köylerini iyi bilmesi ve halkla temasının yoğunluğu dolayısıyla Bolulu bir ilkokul öğretmeni, gezici başöğretmen olma ihtimali yüksek.

238 atasözü ve deyimın anlamları verilmeden karışık, alfabetik sıralandığı kitabın adındaki “söz çalımları” terimi ister istemez dikkati çekmektedir. “Söz çalım, sözün çalım”; TDK’nin *Derleme Sözlüğü*’nde (C X, 3685), 1938’deki Bolu’nun ilçesi durumundaki Düzce dâhil Türkiye’nin birçok ilinde “sözüm ona, söz gelişi” anlamıyla yer almaktadır. Ancak kitap incelendiğinde derleyenin “çalım” kelimesini, sözlüklerde yer alan “cakalı, gösterişli, tesir uyandırıcı” anlamlarından yola çıkarak “etkileyici, güzel, cakalı sözler” anlamına uygun kullandığını söyleyebiliriz. O yıllarda deyim terimi bilinmiyor, İstanbul’da tabir deniliyordu bu tür sözlerle. İ. Aytöre’nin dönemin arı Türkçe anlayışına uygun olarak söz çalımını, deyim karşılığında kullanması akla çok yakındır. Kitaptaki deyimlerdeki söz güzelliği, anlatım gücü de bu kanaatimizi pekiştiriyor.

Kitaptaki altı sözde Bolu’yla ilgili yer adları geçmektedir. Derleyici, sözlerin önünde yer adlarıyla ilgili açıklamaları () içinde yapmıştır. Daha sonra tek tek üzerinde duracağımız söz konusu altı söz, kitaptaki yayım sırasına göre şunlardır:

Bulutlar Gerede’ye, al arabayı gir odaya. (Bolu’nun Gerede ilçesi)

Burası Boduroğlu’nun salaşı mı? (Boduroğlu, Gerede yolu üzerinde bir yer)

Burayı Avdan Korusu mu sandın? (Bolu’nun Avdan köyü)

Çıkınlar’da sabah oldu. (Çıkınlar, Bolu’nun doğusunda bir köy)

Hâlâ Holuz’un cevizlerini taşıyor. (Holuz, Bolu’nun köyü)

Yaka eşeği gibi yavaş olursan herkes biner. (Yaka, Bolu’nun bir köyü)

Derleme ürününü; kaynak kişi, tarih, yer bilgileri eksik (o dönemde bilimsel derleme yöntem ve tekniklerinin bilinmemesi normal) sözlerden bir bölümünü seçip içinde en çok söz varlığı barındırdığına inandığımız atasözü ve deyim sözlüklerinden TDK, Ömer Asım Aksoy, Nurettin Albayrak, Feridun Fazıl Tülbentçi, İsmail Parlatır, Necmi Akyalçın, Ertuğrul Saraçbaşı, Ahmet Turan Sinan, Muhittin Bilgin - A. Can Bilgin ve Metin Yurtbaşı’nın hazırladıkları ile karşılaştırılarak da ele almayı uygun bulduk. Sözlerle anlam verirken Hacettepe Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesinde halk bilimi alanında doktora yapmış Geredeli Türk dili ve edebiyatı öğretmeni Dr. Abdullah Demirci’nin yakın çevresinden yararlandık.

A. Atasözü Örnekleri:

Aferinle kaldım kapıda, yenlerim döndü çaputa. (s. 1)

İlk bakışta deyim izlenimini veriyor. Anlamını göz önüne aldığımızda atasözü olduğu ortaya çıkıyor: Aşırı övgü ve kıskırtmalara kanıp yeteneklerinin üzerinde işler yapmaya kalkanlar; sonunda başarısız, perişan olurlar.

Alçak avlo atlamağa iyi gelir. (s. 2)

Bahçe ve bostanların, harmanların çevresi, ürünleri hayvanlardan korumak için avlo denilen uzun sııkların kazıklara aralıklı olarak tutturulmasıyla oluşan setlerle çevrilir. İnsanlar bahçe ve bostana ya kapıdan ya da sııkların bir kısmını yere indirerek girerler. Avlo, şayet alçak olursa insanlar atlayarak veya bacaklarını sarkıtarak kolayca ürünlerinin yanına varırlar. Söz; bu dış anlamından çok, mecazi anlamıyla kullanılır. Küçük, basit işlerin kısa zamanda, az emekle başarılıp sonuç alındığını ifade eder. Bazı atasözü sözlüklerine eş veya yakın anlamlı şu çeşitlemeleri girmiştir:

Alçak eşek tımarlamaya genez (kolay) olur. (Velet Çelebi, 1936: 62)

Alçacak eşek binmeye kolaydır, yünlüce koyun yolmaya kolaydır. (Emirdağ-Afyon. TDK, 2016: 36)

Alçak eşegin tımarı kolaydır. (Senirkent, Isparta. TDK, 2016: 36)

Bulutlar Gerede'ye, al abayı gir odaya. (s. 4)

Bolu arazisinde veya komşu illerde bulutlar Gerede'ye doğru hareket ederse mutlaka hava soğur, mevsimine göre kar veya yağmur yağar. Kalın giysileri giyip sıcak bir eve, odaya girmek gerekir.

Sözün başka illerle (Aydın, Muş, Van, Şam gibi) ilgili çeşitlemeler de vardır. Biz sadece sözlüklere girmiş Bolu ve Geredeli çeşitlemelerini sıralamakla yetineceğiz:

Bulutlar Bolu'ya öküzler ovaya, bulutlar Geyve'ye öküzler selviye. (Tan, 1975: 135)

Bulutlar Gerede'ye, al odunu gir eve. (Müslim, Polatlı-Ankara: TDK, 2016: 280)

Elma olsa soysak, para olsa saysak. (s. 3)

Bu söz de ilk bakışta deyim intibası uyandırmaktaysa da insanlara bir nasihatte bulunduğu, hüküm bildirdiği için bizce atasözüdür. Anlamı şöyledir: İnsanın boş oturması, bir işle meşgul olmaması her yönden sakınca-

lıdır. En sevdiği, becerdiği işlerden başlayarak mutlaka zamanı çalışarak geçirmelidir.

Evladın azarı olsa da bezeri olmaz. (s. 9).

Zaman zaman evlatların anne babalarını azarladıkları, saygısızlık ettikleri görülürse de onlar hiçbir zaman büyüklerinden bizar, şikâyetçi olmaz, bezmez, bıkkınlık duymazlar.

Mallı zenginden evlatlı zengin iyidir. (s. 21)

Malı çok olan zenginler; genellikle hayırseverlik ve cömertlikte yeteri kadar verici, dağıtıcı değillerdir. Oysa çocuk sahibi zenginler, daha şefkatli, hayırsever ve cömert olurlar çünkü çocuklarının toplumda kabul görüp daha rahat yaşamalarını isterler.

Topala göre aksamamalı. (s. 26)

Birçok atasözünde kişilerin buldukları ortamda daha huzurlu ve rahat yaşamaları için uyum, intibak tavsiye edilmiştir. Bazı örnekler:

Aksayanla aksak, suya gidenle susak. (Yurtbaşı, 2012: 507)

Körler arasında sen de gözünü yum. (Yurtbaşı, 2012: 508)

Topala göre aksamalı. (Yurtbaşı, 2012: 509)

Bu atasözünde ise biraz farklı bir nasihatte bulunmaktadır: Bulduğunuz ortamda, toplumda suç işleyen, kusurlu davranışlar yapan kişilere dikkat edip onlar gibi olmayınız. Tepki gösterip uyarılarda bulunmanız gerekir.

Yaka eşeği gibi yavaş olursan herkes biner. (s. 30)

Bolu'nun Yaka köyünün eşekleri, ağır hareket etmeleriyle tanınmıştır. Atasözü bu gerçekliğe telmihte bulunmaktadır. Bir iş yaparken yeterince hızlı ve dikkatli olmak gerekir. Aksi takdirde işin sonunda elde edilecek kâr, mal ve hizmetler başkalarının eline geçer.

B. Deyim Örnekleri:

Dili ile omzunu kaşımak. (s. 8)

“Başkalarını rahatsız edici, hakaret içeren sözler söyleyip dayak yemeye, hırpalanmaya davet çıkarmak. Konuşmalarıyla kendisini müşkül durumda bırakmak.” Bu deyim “diliyle sırtını kaşımak” şeklindeki çeşitlemesini, Kastamonu Araçlı Fahri Özbek’ten derleyip *Türk Dili* dergisindeki bir yazımızda sözlüklere girmesi temennisiyle gündeme getirmiştik (Tan, 2019: 74-75).

Dokuz kahveciye bir selam. (s. 8)

Derleyici Aytöre, deyimın önüne () içinde “Kış geçtikten sonra” açıklamasını yapmış. Bu durumda söze şu anlamı verebiliriz: Kış geçti, havalar ısındı. Artık sıcak kahvelerde oturmak gerekmiyor. Kahvecilere kışın yaptıkları hizmetler dolayısıyla teşekkür! Selam olsun!

Burası Boduroğlu'nun salaşu mı? (s. 4)

Derleyici Boduroğlu'nu, Bolu Gerede yolu üzerinde bir yer adı olarak açıklamış. Kişi adlarına dayalı bir yer adı. Salaş, TDK'nin *Türkçe Sözlük*'üne göre; “1. Eğreti, derme çatma dükkân, 2. Tahta baraka, 3. Uyumsuz, derme çatma, kötü görünüm.” anlamlarını taşımakta. *Derleme Sözlüğü*'nde “çardak, gölgelik yer” anlamlarında kullanıldığı da görülüyor. Bize göre, sözde; Gerede yolu üzerinde Boduroğlu denilen kişinin salaşından, dükkân veya barakasından söz ediliyor. Vaktiyle yolcuların uğradığı, dinlendiği, bazı ihtiyaçlarını giderdiği bir mekân olmalı. Böyle bir yerde, düzen kolay sağlanmaz. Herkes alıştığı gibi davranır. Bizce sözün uyarı mahiyetindeki anlamı şöyledir: Burayı herkesin istediği gibi davrandığı, kuralsız, düzensiz bir yer sanıyorsan yanılıyorsun. Davranışlarına dikkat et.

Deyimin eş veya yakın anlamlısı bazı sözler sözlüklere girmiştir:

Dingo'nun ahır: Girenin çıkanın belli olmadığı yer (Bilginler, 2014: II/840).

Burası Dingo'nun ahır mı? (Yurtbaşı, 2012: 277)

Burda maymun mu oynuyor? (Ahmet Vefik Paşa'nın atasözleri sözlüğünden naklen Tülbentçi, 1977: 134.)

Burayı Avdan Korusu mu Sandın? (s. 4)

Avdan, Bolu'nun ormanlık bir köyü. Kuru, TDK'nin güncel *Türkçe Sözlük*'üne göre; “Bakımlı, küçük orman” anlamındadır. Ormanlarıyla zengin Bolu'da bu tür sözlerin kullanılması doğal. Bu deyim; genellikle kendisini evinde, köyünde sanıp çevresine rahatsızlık veren kişileri uyarmak amacıyla söylenir. Bir önceki deyimle de anlam yakınlığının olduğu söylenebilir.

Çıkınlar'da sabah oldu. (s. 7)

“Üsküdar'da sabah oldu.” deyiminin Bolu Çıkınlar köyünde mahallîleşmiş şekli. Bir deyimler sözlüğünde şu anlam verilmiş: “Geç uyanan kimsele-re, çok az uyuduğu anlamında veya bir işte geç kalındığını anlatmak için söylenen iğneleyici söz” (Akyalçın, 2012: 488). Bizce bu deyim, Çıkınlar'da farklı bir anlamda kullanılmış olmalıdır. 1930'lu yıllarda köyde çok uyu-

yanları uyandırmak gibi bir sorun yaşandığını düşünemiyoruz. Yeni bir bilginin, önemli bir olayın köyde duyulması üzerine söyleniyor olması daha akla yakın geliyor.

Hâlâ Holuz'un cevizlerini taşıyor. (s. 13)

Bolu köylerinde ceviz ağacı çoktur. Holuz köyü ise cevizleriyle meşhurdur. Bu deyim, yaşayışında, davranışlarında olumlu gelişmeler görülmeyen kimseleri kınamak için söylenir.

Sözlüklere eş veya yakın anlamlı çeşitlemeleri girmiştir. Bazı örnekler:

Koyduğum yerde mi otlarsın hâlâ? (Ahmet Vefik Paşa'nın atasözleri sözlüğünden naklen Tülbentçi, 1977: 377.)

Hâlâ o bakkala mı tıraş oluyor? (Ahmet Vefik Paşa'nın atasözleri sözlüğünden naklen Tülbentçi, 1977: 271.)

Hâlâ yoğurdu yumruğu ile yemek ister. (Tülbentçi, 1977: 271)

Koyduğum/bıraktığım yerde / çayırda otluyor. (Bilginler, 2014: IV/1860)

Her yorulduğu yerde bir han yaptırmak. (s. 14)

Deyimin iki anlamı olduğunu düşünüyoruz. "1. Sevdiği, saydığı kişilerin her isteğini yerine getirip onları üzmemek. 2. Dürüst çalışıp herkese iyilik yaparak bulunduğu yerde itibar sahibi olmak."

Sözlüklere bazı çeşitlemeleri girmiştir:

Her yolun üstünde bir bina kurmak. (Elazığ; TDK, 2016: 347)

Her yorulana bir han yapılmaz. (Ahmet Vefik Paşa'nın sözlüğünden naklen Tülbentçi, 1977: 288.)

Yorulduğu / yıkıldığı yere han yapmak. (Bilginler, 2014: I/2802, 2830)

Maksadı çizme giymek değil, koncunu ezmek. (s. 20)

Amacı iş yapmak değil; çalışır görünüp eğlenmek, çevresini aldatmak anlamında bir deyim. Yapılması gereken asıl işi yapmadan, gereksiz ayrıntılarla uğraşıp birilerini rahatsız etmek şeklinde de anlam verilebilir. Sözlüklere eş ve yakın anlamlı şu çeşitlemeleri girmiştir:

Maksadı/meramı üzüm yemek değil bekçi dövmek. (Parlatır, 2007: 628)

Meramı kalaycılık değil kış çalkalamak. (Aksoy, 1991: 889)

Maksat kavun (üzüm) çalmak değil, bekçi dövmek. (Silifke-İçel; TDK, 2016: 383)

Maksat (meramın) üzüm yemek mi? (Bekçi dövmek mi?) (Gaziantep; TDK, 2016: 383).

Meramın üzüm yemek mi, bekçi dövmek mi? (Sinan, 2015: 456)

Sanki doksanda bana ödünç buğday vermiş. (s. 24)

Derleyici sözün önüne () içinde “290 kıtlığı” yazmış. H. 1290 yılında Anadolu’da yaşanan büyük kıtlığa telmihte bulunan deyimde şu anlamı vermek mümkündür: Yaptığı küçük iyiliğin karşılığı olarak büyük bir iyilik yapmış gibi davranmamı istiyor.

Sarığ beyaz ama sabunu nerden bilen yok. (s. 24)

“Zengin, rahat yaşıyor ama geliri nerden bilinmiyor.” anlamında bir deyim. Ahmet Vefik Paşa’nın *Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl* adlı Bursa halkından derlediği atasözü ve deyimlerden oluşan sözlüğünde şu çeşitleme bulunmaktadır:

Sarığın ağardığına bakma, sabunu veresiye. (Tülbentçi, 1977: 472)

Su salası vermek. (s. 24)

Bolulu AİB Ü Öğretim Üyesi İsmail Hakkı Akyoloğlu’ndan öğrendiğimize göre eskiden Bolu köylerinde cenaze yıkanacağı zaman minareden sala / sela verilir ve bu salaya “su salası” denilirmiş. Salanın amacı, ölüm olayını halka duyurmaktır.

Yayladaki yoğurda parmak banmak. (s. 29)

“Uygun şartlar oluşmadan bir işi yapmaya kalkışmak, acele etmek” anlamı daha yaygın. “Hayal peşinde koşup gereksiz işlerle uğraşmak” anlamı da verilebilir. Eş veya yakın anlamlı bazı sözler sözlüklerde yer almıştır. Örnekler:

Yayladaki yoğurda parmak banmak (batırmak). (Seben, Kıbrısçık-Bolu; TDK, 2016: 203)

Yayladaki yoğurda mantı kesilmez. (Çamşığı, Divriği-Sivas; TDK, 2016: 222) [Atasözüne dönüşmüş hâli.]

Kasaptaki ete soğan doğramak. (Akyalçın, 2012: 353)

Sudaki balığa soğan doğranmaz. (Anamas, Eğridir-Isparta; TDK, 2016: 203) [Atasözüne dönüşmüş hâli.]

Çaydaki balığa yağ kızartma. (Çanılı, Ayaş-Ankara; TDK, 2016: 76) [Atasözüne dönüşmüş.]

Denizdeki balığa pazarlık etmek. (Akyalçın, 2012: 207)

Ele aldığımız sözler dışında kitapta, sözlüklerle karşılaştırılarak incelenmesi gereken daha birçok atasözü ve deyim var. Bir kısmını sıralayalım:

A. Atasözleri:

Çayı görmeden çemrenme.; Danış işini teftişe, nedâmet eyleme yaptığın işe.; Deli öküz buzağısını çığner.; Engelsiz bir döngel yenmiyor.; Evladın hamı tatlı olur.; Fırındaki baklavada kapıdaki köpeğin gözü var.; Hak yardım edince kurt çoban olur.; Hapse giren ya uslanır ya beslenir.; Her adam yüz dirhem gümüş üzerinde oturamaz.; İlim kazanı aç kalmaz.; İnsan tencerede pişmez, gurbette pişer.; İyi ata çan, güzel kıza ad takarlar.; Mal, bacından (vergisinden) aksamaz.; Uşağın hoşafı hakkı olmaz.; Yalnız kalma, yalnız yat.; Yoruluncaya kadar ara, ölünceye kadar geçin.

B. Deyimler:

Çapına çaputuna, âşıklık senin ne hâline?; Gülünü aldım, dikenine bir balta.; Koyun kafasından kuzu kafası çok, acele eden gidedursun.; Onunla altın bulsam üleşmem.; Rafta kurabiye, senin ağzına göre değil.; Utanmasa kazaya kalmış namazlarını da kıldıracak.; Yıkık değirmende altı ay bekler.; Yılanı ben tutayım, sen gözüne bak.

Aytöre'nin kitabından seçip ele aldığımız, anlam vermeye çalıştığımız sözlerin, iki kitapla daha karşılaştırmasını yaptık. Bunlardan ilki Bolulu hayırsever Mustafa İzzet Baysal'ın babası Ahmet Canip Efendi'nin (1864-1927) 1892 yılında Kastamonu Vilayet Matbaasında basılmış *Cümelî Hikemiye-i Türkiye* adlı risalesidir. Aslında hazırlayanın mukaddimesinde de belirttiği gibi, bir vecize kitapçığıdır ama içine 15-20 kadar atasözü de girmiştir: *Evdeki pazar çarşıya uymaz. Akıl yaşta değil baştadır. Dil küçük, belası büyüktür. Para parayı kazanır. Kişi düştüğü yerden kalkar.* vb. Risale, 1984 yılında yeni Türk alfabesine aktarılmıştır (Ahmet Canip, 1984).

İkinci kitap ise Bolulu araştırmacı Yunus Baki Koçak'ın *Bolu Atasözleri Deyimleri ve Bilmeceleri*'dir. 1-87. sayfaları arasında -anlamları verilmemiş, atasözü deyim karışık- yaklaşık 2600 söz bulunmaktadır (Koçak, 2016). Yaptığımız karşılaştırmada derleyicinin Aytöre'nin kitabını görmediği anlaşılıyor. Zaten, kitapta taranan kaynaklar bölümü de yok.

Sonuç olarak İ. Aytöre'nin 1938'de basılan derleme ürünü atasözü ve deyimler sözlüğü, içinde çok sayıda sözlüklere girmesi gereken söz varlığını barındırmaktadır. İçinden seçtiğimiz bazı atasözü ve deyimlere yer vermeye çalıştığımız anlamlar irdelenip zamanla son şeklini alacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahmet Canip, *Türk Atasözleri / Cümeli Hikemiye-i Türkiye*, (Akt.: Mustafa İzzet Bay-sal), İstanbul 1984, 16 s.
- Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri Sözlüğü*, 7. bs., İnkılap Kitabevi, İstanbul 2013, 486 s.
- Aksoy, Ömer Asım, *Deyimler Sözlüğü*, 6. bs., İnkılap Kitabevi, İstanbul 1994, 457-1131 s.
- Akyalçın, Necmi, *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz*, Eğiten Kitap, Ankara 2012, 784 s.
- Akyalçın, Necmi, *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*, Eğiten Kitap, Ankara 2012, 672 s.
- Albayrak, Nurettin, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, Kapı Yayınları: 184, İstanbul 2009, 1140 s.
- Bilgin, Muhittin - A. Can Bilgin, *Tanıklarıyla Deyimler Sözlüğü*, 5 Cilt, Yayın B., İzmir 2014, 298 s.
- İzbudak, Velet Çelebi, *Atalar Sözü*, TDK Yayınları: 30, İstanbul 1936, 82-42 s.
- Koçak, Yunus Baki, *Bolu Atasözleri, Deyimleri ve Bilmeceleri*, Bolu Belediyesi BOMER Yayınları: 22, Ankara 2016, 112 s.,
- Parlatır, İsmail (2007), *Atasözleri*, Yargı Yayınevi, Ankara, 574 s..
- _____, *Deyimler*, Yargı Yayınevi, Ankara 2007, 963 s.
- Saraçbaşı, Ertuğrul, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*, 2 Cilt, YKY: 3170, İstanbul 2010, 1324 s.,
- Sinan, Ahmet Turan, *Türkçenin Deyim Varlığı*, 2.bs., Kesit Yayınları, İstanbul 2016, 536 s.
- Tan, Nail, "İklime İlgili Atasözleri", *Folklor Araştırmaları Kurumu Yıllığı / 1975*, An-kara 1975, s. 134-139.
- _____, "On Deyim Üzerine", *Türk Dili*, S 808, 4/2019, Ankara 2019, s. 74-82.
- Tülbentçi, Feridun Fazıl, *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, 2. bs., İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1977, 581 s.
- TDK, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, (Haz.: Ş. H. Akalın, R. Toparlı, B. A. Tezcan), 2009, Genel Ağ. www.tdk.gov.tr/index.php?option=com:atasozleri&view=atasozleri
- _____, *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*, (Haz: Mustafa S. Kaçalın), TDK Ya-yınları: 279-331, Ankara 2016, 494 s.
- _____, *Derleme Sözlüğü*, 12 Cilt, TDK Yayınları: 211, Ankara 1963-1982, 4842 s.
- Yurtbaşı, Metin, *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, 10. bs., Excellence Publishing, İstanbul 2012, 704 s.
- _____, *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, 10. bs., Excellence Publishing, İstanbul 2012, 464 s.